

NATURA 2000 w Tatrach

Idea sieci NATURA 2000

Współczesna idea międzynarodowej współpracy w zakresie ochrony europejskiej przyrody po raz pierwszy pojawiła się w roku 1979 podczas Konferencji Ministrów Środowiska Rady Europy w Bernie (Szwajcaria), kiedy to ustanowiono Konwencję o ochronie dzikiej flory i fauny europejskiej oraz siedlisk przyrodniczych. Trzy lata później konwencja berneńska została wprowadzona w życie i stała się powszechnie dostępna dla wszystkich krajów Europy. Polska ratyfikowała ją dopiero w roku 1999.

W Unii Europejskiej praktyczną realizacją konwencji berneńskiej jest dyrektywa siedliskowa i dyrektywa ptasia, stanowiące część prawa unijnego. Obie dyrektywy dotyczą ochrony „wspólnego europejskiego dziedzictwa przyrodniczego”, określając zakres działań legislacyjnych, ochronnych, kontrolnych i monitoringowych. Ich przestrzeganie jest obligatoryjne dla wszystkich państw Unii, a więc i od 1 maja 2004 także dla Polski. W myśl ich postanowień, każdy z krajów Wspólnoty ma obowiązek ustanowić w swoim państwie sieć obszarów chroniących najcenniejsze w skali Europy elementy przyrody. Sieć ta nosi nazwę NATURA 2000 i składa się z dwóch typów obszarów: obszarów specjalnej ochrony (OSO) wskazanych zgodnie z zaleceniami dyrektywy ptasiej i koncentrujących się na zachowaniu poszczególnych gatunków ptaków oraz specjalnych obszarów ochrony (SOO) wyznaczonych zgodnie z zapisami dyrektywy siedliskowej nastawionych na ochronę siedlisk i innych poza ptakami gatunków zwierząt i roślin. Celem programu NATURA 2000 jest zachowanie tylko tych siedlisk przyrodniczych i gatunków, które ujęto w załącznikach do obu dyrektyw i uznano za szczególnie ważne i zagrożone w skali naszego kontynentu.

Zgodnie z obowiązującą w Polsce ustawą o ochronie przyrody z 2004 r. obszary NATURA 2000 stanowią w naszym kraju jedną z form prawnej ochrony przyrody. Na całość tej sieci ekologicznej składają się zarówno obszary objęte już wcześniej stosowaną formą ochrony w postaci np. parku narodowego czy krajobrazowego, jak i tereny dotychczas pozbawione reżimu ochronnego użytkowane gospodarczo (rolniczo, łowiecko, turystycznie itd.). Wynika z tego, że każdy z wyznaczonych obszarów naturalnych może być chroniony w inny sposób – na wielu z nich gospodarka człowieka nie musi być w ogóle ograniczana, a niekiedy nawet dla zachowania ekosystemów półnaturalnych wspiera się pewne jej formy (np. ekstensywne rolnictwo), co w myśl prawa unijnego i polskiego winno być poprzedzone przeprowadzeniem odpowiednich procedur administracyjnych, w tym oceny oddziaływania na środowisko. Gdy taki obszar zostanie już dopuszczony do użytkowania, to gospodarujący terenem zostaje zobligowany do przestrzegania zasad ochrony powołanego obszaru naturalnego, co weryfikowane jest w ramach obowiązkowego monitoringu.

Dlaczego wybrano Tatry?

Tatry, mimo że wchodzi w skład niewielkiej części rozległego łańcucha Karpat, stanowią najwyższy i najcenniejszy masyw pomiędzy Alpami i Kaukazem, z charakterystycznym alpejskim krajobrazem i typowym układem stref klimatyczno-roślinnych. Jest to obszar o wyjątkowym znaczeniu dla ochrony bioróżnorodności. Występuje tu co najmniej 17 gatunków ptaków z załącznika I dyrektywy ptasiej, a także 31 typów siedlisk z załącznika I oraz 15 gatunków zwierząt i 7 gatunków roślin z załącznika II

dyrektywy siedliskowej.

Zróznicowana, bogata flora (ok. 1000 gat. roślin naczyniowych) i fauna obejmują wiele gatunków zagrożonych i rzadkich w Polsce oraz objętych ochroną prawną. Wiele z nich oprócz tego, że ma w Tatrach swoje jedyne stanowiska występowania na terenie naszego kraju, to jest również bezcenna w skali całej Europy. Spośród roślin są to m.in. warzucha tatrzańska i sasanka słowacka, a ze zwierząt kozica i świstak reprezentujące izolowane populacje tatrzańskie (gatunki z załącznika II dyrektywy siedliskowej). Ponadto w okresie lęgowym ptaków obszar ten zasiedla jedyna populacja krajowa mornela oraz niemalże cała krajowa populacja płochacza halnego i pomurnika (gatunki z załącznika I dyrektywy ptasiej). Z pośród siedlisk przyrodniczych wymienionych w załączniku I dyrektywy siedliskowej na obszarze Tatr można spotkać jedyne w Polsce fragmenty górskiego boru limbowo-świerkowego oraz piargów i gołoborzy wapiennych, a także jeden z największych obszarów piargów i gołoborzy krzemianowych.

Tatry ze względu na mnogość siedlisk i gatunków z listy obu dyrektyw unijnych zostały zaliczone w poczet sieci NATURA 2000 już na samym początku funkcjonowania tego programu w Polsce. Teraz Tatrański Park Narodowy oprócz nadanego mu w roku 1993 miana Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery UNESCO spełnia również kryteria obszarów naturowych OSO i SOO, co tylko podkreśla jego unikatową wartość przyrodniczą.

Tatry jako europejskie dziedzictwo

Celem ochrony w każdym wyznaczonym obszarze NATURA 2000 jest utrzymanie typów siedlisk przyrodniczych we właściwym stanie ochrony, dla których zachowania został on wyznaczony. Oznacza to, że naturalny zasięg siedliska w dłuższej perspektywie czasowej powinien pozostać stały lub powiększać się, a stan ochrony typowych dla niego gatunków flory i fauny winien się utrzymać.

Aktualnie na obszarze Tatr Polskich zgodnie z obowiązującą nomenklaturą dyrektyw unijnych można wyróżnić następujące elementy dziedzictwa europejskiego:

Nieleśne siedliska przyrodnicze - obejmują zarówno siedliska naturalne (np. wysokogórskie murawy nawapienne, piargi i gołoborza krzemianowe, torfowiska wysokie), jak i siedliska wykształcone w wyniku prowadzenia wielowiekowej gospodarki rolnej (np. niżowe i górskie łąki użytkowane ekstensywnie). W obu przypadkach największe zagrożenie stanowi zaniechanie gospodarki kośno-pasterskiej na większości terenów górskich, co w ostatnich latach skutkuje stopniowym zanikiem niektórych siedlisk w wyniku postępującej sukcesji na terenach otwartych.

Leśne siedliska przyrodnicze - charakteryzują się układem strefowym ze zróżnicowaniem na piętro regła dolnego i górnego, które w zależności od cech podłoża, warunków klimatycznych i położenia wykształcają różne siedliska (np. kwaśne buczyny czy górskie bory świerkowe). Lasy tatrzańskie stanowią ważną ostoję dla tutejszej fauny, zwłaszcza dużych drapieżników (niedźwiedź brunatny), a także specyficznej ornitofauny (np. puchacz, głuszec, dzięcioł trójpalczysty). Mają też ogromne znaczenie dla bilansu hydrologicznego oraz odgrywają istotną rolę w procesach przeciwoerozyjnych.

Rośliny - to przede wszystkim endemity, czyli gatunki o silnie ograniczonym zasięgu występowania (np. dzwonek piłkowany czy sasanka słowacka). Często są one ściśle związane z siedliskami, które w

szybkim tempie ulegają degradacji bądź zanikowi. W innym przypadku zagrożenie roślin może wiązać się z biologią rozmnażania (np. osłabiona siła kiełkowania, słaba zdolność do rozprzestrzeniania się). Nie można też zapominać o gatunkach roślin odznaczających się pewnymi walorami estetycznymi, które zagrożone są zrywaniem lub wręcz wykopywaniem, a w przypadku swej rzadkości stanowią cenny zbiór zielnikowy.

Bezkręgowce – występujące tutaj gatunki bezkręgowców są bardzo rzadkie i zagrożone (biegacz urozmaicony, ponurek Schneidera i sichrawa karpacka).

Płazy – stosunkowo liczna populacja traszki karpackiej i kumaka górskiego. Jak w przypadku wszystkich gatunków płazów ich zagrożenie związane jest z postępującym zanikiem miejsc rozrodu.

Ssaki – znaczne zróżnicowanie gatunków w zależności od charakteru siedliska: alpejskie (kozica tatrzańska, świstak tatrzański, darniówka tatrzańska), puszczańskie (niedźwiedź brunatny, wilk, ryś) oraz jaskiniowe (nietoperze, takie jak mopek, nocek łydkowłosy, nocek Bechsteina, nocek duży). W dwóch pierwszych przypadkach istotnym zagrożeniem wydaje się być fragmentacja ostoi przez liczne szlaki turystyczne, a tym samym ciągle niepokojenie zwierząt przez masowy ruch turystyczny, jaki odbywa się na obszarze Tatrzańskiego Parku Narodowego. Z kolei dla nietoperzy negatywny wpływ ma eksploracja jaskiń w okresie ich snu zimowego.

Ptaki – jedna z najważniejszych w Polsce ostoi cietrzewia, głuszca, puchacza, włośchatki, sóweczki, dzięcioła trójpalczastego i podróżniczka. Są to w większości gatunki zagrożone ze względu na zmiany zachodzące w ich siedliskach, dla ratowania których należy prowadzić szczególną ochronę miejsc ich rozrodu, żerowania i odpoczynku.

Z NATURĄ 2000 na ty

Jak każda z nowości, tak i program NATURA 2000 wywołuje szereg pytań, wątpliwości i niepokoju. Wprowadzenie obecnie w życie we wszystkich krajach Unii spójnej ekologicznej sieci NATURA 2000 wydaje się być najistotniejszym narzędziem ochrony europejskiej przyrody, której realizacja i wdrożenie w naszym kraju stwarza szansę skutecznej ochrony przyrody, jakich dotychczas nie mieliśmy. Szansę taką dają przede wszystkim obowiązujące w Unii standardy prawne, konsekwentna kontrola przestrzegania prawa, jednolite zasady ochrony przyrody oraz mechanizmy jej finansowania. Czym jednak NATURA 2000 stanie się w rzeczywistości dla polskiej ochrony przyrody, pokaże czas i doświadczenia, które musimy dzisiaj wypracować sami.

W celu zapoznania się z najaktualniejszymi informacjami dotyczącymi wdrażania i funkcjonowania sieci NATURA 2000 w Polsce należy skorzystać z serwisu internetowego Ministerstwa Środowiska natura2000.mos.gov.pl lub placówek naukowych i organizacji przyrodniczych, np. www.iop.krakow.pl, www.natura2000.org.pl.

Łukasz Pęksa
Pracownia Badań i Monitoringu
Tatrański Park Narodowy

Tekst ukazał się w postaci folderu, który można obejrzeć [tutaj](#), a także kupić w punktach sprzedaży wydawnictw TPN.